

HUDI JÓZSEF

Ethey István veszprémi könyvkötő tevékenysége (1746–1760)

KUTATÁSTÖRTÉNET

A TÖRTÉNETI VESZPRÉM MEGYE könyvkultúráját feltáró kutatások — a magyarországi kora újkori kutatásokkal párhuzamosan — az 1970–1980-as években lendültek fel. A helyi kutatások azonban anynyiban sajátosnak tekinthetők, hogy elsősorban a XVIII–XIX. századra összpontosítottak, s csak néhány kérdéskörre terjedtek ki.

A kutatók egyik csoportja (*Konrad von Rabenau, Koncz Pál*) elsősorban a könyvkötői szakmára volt kíváncsi, s kötetéstörténeti gyűjtést folytatott a nagyobb könyvtárakban, könyvtári kéziratárakban, levéltárakban.¹ A kötetéstörténeti kutatás célja egy megyei kötésadat-gyűjtemény összeállítása volt, amely a kötéstechnika, díszítések (díszítmény-levonatok), szerszámkészlet alapján egy-egy mester szakmai színvonalának meghatározását tette lehetővé. A levéltári források ismeretében egy-egy mester, illetve dinasztia történetének feltárása is lehetségessé vált.²

A kutatók másik csoportja (*J. Halász Margit, Hogyá György, Szegleti Ildikó s jómagam*) a jelenségkör szervezeti oldalát (céh, könyvnyomda, könyvkötő és -kereskedő) vizsgálta a megjelent művek és levéltári források segítségével.³ Ide sorolhatók a könyvtártörténeti tanulmányok is, melyek azonban a könyvtár és könyvkötők, könyvkereskedők kapcsolatával csupán érintőlegesen foglalkoztak.⁴

A kutatások újabb irányaként jelölhető meg az alfabetizációkutatás, amely az írni-olvasni tudás terjedésének vizsgálatával fontos megfigyelésekkel gazdagította tudásunkat az olvasó közönség kialakulásáról, az elemi műveltség regionális megoszlásáról.⁵ A hagyatéki perek, inventáriumok,

¹ RABENAU, Konrad von: Die Schmukeynbänd der Bibliothek der Reformierten Hochschule in Papa. Kézirat, Berlin, 1983. Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárának Kézirattára (DREKK) O.1057.

² HOGYÁ 1987.

³ J. HALÁSZ 1976., 1979. HUDI 1998., SZEGLETI 1978.

⁴ SZABÓ 1980.

⁵ A régióról HUDI 1988., 1989., 1990., 1995. 1996., 2002.; TÓTH 1996.

árverési lajstromok felhasználásával az olvasók szokásainak, mentalitásának, ízlésvilágának feltérképezésére is lehetőség nyílt.⁶

A rendszeres kutatásoknak és a kutatók együttműködésének köszönhetően az 1990-es évek elején már a megyében működő mesterek és legények ideiglenes kataszterét is össze lehetett állítani.⁷ Az áttekintésből megállapítható, hogy a könyves szakma először a megye két legfejlettebb városában, Veszprémben és Pápán vert gyökeret. Veszprémben a kötések alapján már 1696–1740 között, Pápán kb. 1710–1765 között működött egy-egy mester, illetve utóda.⁸

A 18. század első felében mintegy 3000–4000, 1757-ben közel 5000, majd 1785-ben 7000 lakosú Veszprémben 1740 előtt egy, majd 2–3 könyvkötő is élt egyidőben. Az első két ismert könyvkötő neve először az 1747. évi városi adóösszeírásban fordul elő. Ekkor Juhász Sámuel (1709–1784) és Ethey István⁹ (1746–1760) látta el a veszprémieket és a Dunántúl jó részét olvasnivalóval. Mellettük Szerényi György működéséről is tudunk, aki 1754-ben hunyt el Veszprémben.¹⁰

Ethey 1746-ban tűnt fel Veszprémben: ekkor kőházat vett a vár déli oldalához simuló piactér északnyugati oldalán. Az értékes ingatlanhoz valószínűleg kedvezményesen jutott hozzá, mivel azt az elhunyt Gombkötő Mátyás 4 árvájától (Imrétől, Jánostól, Boldizsártól és Erzsébettől) 175 rajnai forintért vásárolta meg.¹¹ Idővel új szomszédja is akadt Tumler György molnármester személyében. A híres vízépítő Tumler Henrik édesapja ugyanis 1758-ban engedélyt kapott a püspökségtől, hogy a vároldal részbeni elbontásával kialakított telken kis házat építsen.¹²

Ethey kétségtelenül jó érzékkel választotta ki lakását, hiszen a város legforgalmasabb helyén telepedett le, s a térhez közeli épület szobájában alakíthatta ki műhelyét és boltját.

A tapasztalt könyvkötő feleségével, a révfalui (Győr vm.) származású Boráros Katalinnal és István fiával rendezkedett be a lakásban. A hosszú távra tervezett házasság azonban nem tartott soká. 1753 körül a felesége

⁶ HUDI 2000. 91–113.

⁷ KONCZ 1992. 332–347. (Helytörténeti bibliográfiával)

⁸ KONCZ 1992. 340–341.

⁹ Ethey neve először (HUDI 1988) nyomdahibával, Etkey alakban jelent meg. A korabeli jegyzőkönyvekben, iratokban többféle alakban előfordult (Ethey, Ettej, Etei, Etei), mi a továbbiakban egységesen és következetesen *Etheynek* írjuk.

¹⁰ KONCZ 1992. 341.

¹¹ Veszprém Megyei Levéltár (VeML) V. 102. a. Veszprém város tanácsülési jegyzőkönyvei. (A továbbiakban: Veszprém tü. jkv.) 1746. augusztus 1. sz. n. Ethey (itt: Ettej) István veszprémi házvételnek bejegyzése (fassio). A ház a latin nyelvű leírás szerint a piactér és a börtön között állt.

¹² VEML XIII. 100. A Tumler család iratai. Tumler György molnár folyamodása építési telekért a veszprémi püspökséghez. Veszprém, 1758. február 3. A telket a kérelmező „*a' mint az Piarczon a' Közönséges út fölmegeyen, nem régen építetett kováts méhely, es Etei István Compactor háza között vár oldal felől lévő partbul'*” alakította ki.

elhunyt, s az árvát a nagyszülők, Boráros András és Rácz Anna vették magukhoz Révfaluba, s ettől kezdve ők nevelték.

Ethey 1754 októberében másodszor is megházasodott: Mészáros Pál városi tanácsnok és Vörös Anna fiatal lányát, Mészáros Annát vette feleségül. Etheyre — saját vallomása szerint — úgy erőszakolták rá a lányt, bár lehet, hogy ez túlzás. A mesternek imponálhatott, hogy a város tekintélyes szenátorával kerül atyafiságba, aki hivatalos győri, budai, pozsonyi és bécsi útjai során az ő üzleti megbízásait is teljesítheti.¹³ A szenátor pedig abban bízhatott, hogy lánya egzisztenciális biztonságban élhet Ethey uram mellett. Erre szolgált a móringlevél.

Az 1754. október 6-án kiadott móringlevélben a vőlegény és menyasszony rendezték anyagi viszonyaikat. Az ekkor már idősnek számító Ethey tekintélyes készpénzt és fele házát is az asszonyra hagyta, ha az túléli őt — amire minden esélye megvolt.¹⁴

A házasságkötést követően nyugodt évek helyett zaklatott időszak következett. Az asszony éppen hogy megmelegedett új szerepében, máris átvette az irányítást. A férj távollétében pazarolta javait, eladta portékáit, s még a becsületét is kikezdte. A legnagyobb skandallum akkor keletkezett, amikor 1760 novemberében rajtakapták egy borbélylegénnyel. Mivel Török József éjfél után „*tílalmas circumstantiakban tapasztaltatván*” Etheynénél, őt a városi tanács 8 forintra büntette.¹⁵ Etheynét, aki „*olly későn az legént magánál tartotta, és csak ketten lévén magok tudgyák mit miveltek*”, 12 forintra ítélték, s mivel tettenéréskor a városi szabadvajdát sintérnek nevezete, büntetését további 4 forintra megtoldották.¹⁶

Az asszony „hatékony” működésének eredményeként 1760-ban, amikor Ethey meghalt, az özvegy ellen 10 hitelező indított pert mintegy 83 rhénes forintos követeléssel, ugyanakkor mostohafia gondviselői is pereskedtek a házért, melynek örököséként Ethey 1755-ben egyedül fiát nevezte meg.¹⁷

A feleség szülei is kellemetlenséget okoztak Etheynek. 1757-ben, amikor Oszlányi Lászlótól 34 rhénes forint kölcsönt vettek fel, vőjüket kérték fel kezesnek. Mivel nem fizettek, Oszlányi 1759-ben Ethey ellen indított adósági pert, mely során az alperes kifizette a kölcsönt és annak törvényes kamatait.¹⁸

¹³ Veszprém 1746-ban indított jogi küzdelmet a szabad királyi városi rang megszerzéséért, mely végül 1836-ban kudarccal zárult. A kormányhatóságok, ágensek, ügyvédek felkeresését célzó hivatalos kiküldetéséken a jegyzőkönyvi elszámolások szerint Mészáros Pál is részt vett.

¹⁴ VeML V. 102. Fasc. V. No. 3. Ethey István és Mészáros Anna móringlevele. Veszprém, 1754. október 6.

¹⁵ VeML V. 102. a. Veszprém város tü. jkv. 1760. november 17. No. 2.

¹⁶ VeML V. 102. a. Veszprém város tü. jkv. 1760. november 17. No. 3.

¹⁷ VeML V. 102. Fasc. V. No. 3.

¹⁸ VeML V. 102. c. „Külömbféle irományok”. Fasc. IV. No. 85. Oszlányi László követelési pere Ethey István ellen. Veszprém, 1759. Ethey kezdetben úgy védekezett, hogy a kezességet

ETHEY KÖNYVKÖTŐI TEVÉKENYSÉGE

Az örökséggel kapcsolatos pereskedés során zár alá vették a lakást, összeírták Ethey hagyatékát, többek közt szerszámait és raktárkészletét is. A perből és mellékleteiből képet nyerhetünk az első jól ismert veszprémi könyvkötő működéséről, kapcsolatairól, megrendelőinek igényeiről.

A hagyatéki inventáriumból teljes szerszámkészletét ismerjük. A nyomtatáshoz 36 darabból álló betűkészletet használt. 48 „cífrázó” réz és vas szerszáma, varrókészlete, festék készítő eszközei, prések, üllő, kalapács — s több kisebb-nagyobb szerszám elegendőnek bizonyult az egyszerűbb és igényesebb kötések elkészítéséhez. Az értékesebb szerszámokat: 8 prést (beleértve a metszőprést), a „varróládát”¹⁹ és az aranyozóládát az özvegy Horváth György szabadi (szentkirályszabadjai) könyvkötőnek adta el.²⁰

Az összeírásokból kitűnik, hogy Ethey a könyveket általában kötetlenül (in cruda) vette át a nyomdaktól vagy más könyvkötőktől, s bekötte árulta boltjában vagy a dunántúli vásárokon. Az árut bizományi rendszerben is értékesítette – ezt bizonyítja, hogy a pápai és győri könyvkötőnél is volt tartozása.

Nyomdákkal való kapcsolatára rávilágít az a kimutatás, amely Baumeister Xavér Ferenc veszprémi könyvkötőnél fennálló tartozását mutatta.

Az 1762. május 27-én készült kimutatás szerint a német katolikus könyvkötőnél még 16 forint 17 dénár tartozása volt, melyet a pozsonyi, soproni, debreceni, nagyszombati kiadású, bekötetlenül átadott tankönyvekért, vallási kiadványokért kellett kifizetnie. Öt „Grádova” (1 ft 30 dénár), négy „Buidasás” (40 dénár), négy „Hallados”, azaz halottas könyv (40 dénár), Debrecenben készült. Öt „Gradova” (1 ft 30 dénár) Pozsonyból; két kis „Soltár”, azaz zsoltároskönyv (20 dénár), továbbá négy képes „Lelki Kincs” (60 dénár értékben) Nagyszombatból származott, a többi tankönyv (pl. magyar ábécéskönyv, „Calomista Cramatika”, „Principi” azaz Principi, „Officium Rakotzianum”) és a Jézus életét és kínszenvedését bemutató „Makula nélkül való tükör”c. kötet, továbbá egy lutheránus evangélium a kiadás helye nélkül szerepelt a tételekben.²¹

Ha vásárolásra került sor, a könyvkötő fuvarost fogadott, s egy-két napi járóföld távolságban könnyedén látogathatta a vásárokat. A helypénz lefize-

időközben már letette, végül azonban elismerte felelősségét és kifizette a közel 42 forint adósságot.

¹⁹ A „varróláda” kifejezés alatt a *fűzőládát* kell érteni.

²⁰ VeML V. 102. c. „Külömbféle irományok”. Fasc. V. No. 46. Ethey István inventáriuma. Veszprém, 1762. május 2.

²¹ Uo.

tése után fölállította ponyvasátorát, mely áruit és magát is megvédte az idő viszontagságaival szemben.²²

Bizonyos, hogy Ethey gyakran látogatta a pápai, győri vásárokat, hiszen az itteni könyvkötőkkel rendszeres üzleti kapcsolatban állt. Székesfehérvár (Fejér vm.), Tapolca (Zala vm.) mintegy 50 km-re, Zirc és Palota pedig alig 20 km-re volt Veszprémtől. Akárcsak Balatonfüred, amely mint gyógyfürdő éppen Ethey működése idején kezdett ismét fellendülni. De messzebb is eljutott. Egyik alkalommal éppen Szekszárdról (kb. 130 km-ről) érkezett haza, amikor felesége minden különösebb ok nélkül reá támadt, haját cibálta, s alaposan helyben hagyta.

Az elmondottakból két fontos következtetés adódik:

1.) Annyi bizonyos, hogy áttételes üzleti (nyomdai) kapcsolatai jóval nagyobb földrajzi távolságokat fogtak át, mint rendszeres vásározásai.

2.) Kereskedési tevékenysége a dunántúli ellenreformáció legkeményebb esztendeiben is túlmutatott a szűk felekezeti és etnikai határokon, hiszen katolikus és protestáns, magyar és német kiadványokat egyaránt forgalmazott.

3.) Természetesen az szóba sem jöhetett, hogy ő Padányi Bíró Márton veszprémi püspöktől (1745–1762) bármiféle megbízásra szert tehetett volna, hiszen Padányi csak katolikus könyvkötőkkel, így többek közt Baumeisterrel dolgoztatott.

A hagyaték felmérése során külön vették számba a könyvkötő raktárkészletét, a közös szerzeményeket, s Mészáros Anna özvegyiségében szerzett javait. A városi kiküldöttek mellett szakértőként Baumeister Xavér Ferenc és Horváth György könyvkötő vett részt. Az inventáriumban rövidített címet, a könyv formátumát, példányszámát, darabonkénti becsárát, végül a tétel összértékét tüntették fel (forint, dénár jelöléssel). Az összeírás a kereskedelmi forgalom nagyságát és az olvasói szokásokat is megvilágítja.

Ethey halála után (1760) készült inventárium 8 oldalon át sorolja a közel 3300 kötetet kitevő raktárkészletet, amelyből kitűnik, hogy a megélhetés alapját a „kelendős könyvek”: a tankönyvek és a vallási kiadványok alkották. Az első csoportba ábécéskönyvek, katekizmusok, aritmetikák, grammatikák, poétikák, a másodikba az ének- és imakönyvek, kis és öreg bibliák, Szent Anna, Szent Ferenc életéről szóló históriák, elmélkedések, prédikációk, különféle ájtatos olvasmányok tartoztak.

Első pillanatra meglepő, hogy a korszak legnagyobb példányszámú kiadványai, a kalendáriumok teljesen hiányoztak a május 9-én felvett leltárból, ami azt mutatja, hogy tavaszra már nem volt raktáron belőlük.

²² VeML V. 102. c. „Különbféle irományok”. Fasc. V. No. 46. Az 1763-ban felvett inventáriumban felesége a közös szerzemények között szerepel: „Sátorhoz való eszköz ponyva nélkül”, ami jelzi, hogy a ponyvát már értékesítették.

Az is feltűnő, hogy alig volt raktáron filozófiai, teológiai, történelmi és jogi szakkönyv — nyilván azért, mert ezeket az értékes könyveket rövid idő alatt bekötötte és visszajuttatta tulajdonosokhoz. Kéziratos kötetek (protocollumokat) ugyancsak egyedi megrendelésre készíthetett közületeknek és magánosoknak.

A feldolgozatlan (kötetlen) tömegkiadványokat általában tucatjával tűntették fel, a legigényesebb kivitelű köteteket viszont sokszor egyenként. Pl. egy nyolcadrét formátumú magyar tokos „Rosás kert” c. imakönyvet 85 dénárba becsültek.

A katolikus szerzők között *Pázmány Péter* érsek (1570–1637), *Illyés István* esztergomi nagyprépost és c. püspök (1650–1711), *Szelepcsényi György* esztergomi érsek (1595–1685) szerepel név szerint.²³ A szentek tiszteletét és a Mária-kultuszt volt hívatva előmozdítani az *Officium Rákócziánium* című imádságoskönyv, amelyet a nagyszombati, kassai, budai, illetve győri nyomdából is be lehetett szerezni. A kegyes életre, s jó halálra felkészítő művek közül Nagyszombatban (is) készülhetett a „A bűnös embernek megterése” (1747), a „Holtig való barátság” (1754), a „Jó illatú rósás kert” (1760).

A tankönyvellátáson kívül a református kegyességet szolgálták a debreceni nyomda kiadványai. Így többek közt *Diószegi Kis István* (1735 kr.–1698) református püspök „Lelki fegyver” c. imádságoskönyve (1723, 1732., 1744., 1745., 1752).

„Balassa” megjelöléssel feltehetőleg *Balassa (Balassi) Bálint* „Istenes énekek” c. verseskötetét kell értenünk, amely a 17. században 13, a 18. században is legalább 14 újabb kiadást ért meg.

Az iskolai és vallási kiadványokon kívül kis számban más műfajokra is találunk példát. A tételek csak „Werbőczy”-nek írt mű *Werbőczy István* „Opus Tripartitum” c. munkáját, a magyar rendi jogélet alapművét jelölte, melyet a vármegyei és uradalmi igazgatásban, jogszolgáltatásban is rendszeresen használtak. Nem véletlen, hogy csupán néhány kötet volt belőle raktáron.²⁴

Ugyancsak a jól hasznosítható árut jelentették azok a könyvek, amelyeket *Mészáros Anna* közös szerzemény vagy — özvegyként — saját szerzemény címén különített el, s 1763-ban vetetett leltárba. Több mint 600 kötetes állományról van szó, ami nagyobb részt tankönyvekből, kisebb részt ájtatos

²³ Pázmány imádságos könyvének újabb kiadásai voltak népszerűek (*A keresztényi Imádságos Keönyv*. Grätz, 1606.). Illyés István három részből álló énekes és imakönyve (*Soltári Énekek...* Nagyszombat, 1693) külön címmel több kiadást ért meg a 18. században. Szelepcsényi név alatt énekeskönyve (*Istenes Énekek*. Nagyszombat, 1672.) 18. századi kiadásait kell értenünk.

²⁴ A Tripartitum először 1517-ben jelent meg nyomtatásban, a 18. században (1760-ig) Nagyszombatban és Csíksomlyón nyomták újra, népszerű (iskolai) célú változatát Nagyszombatban, Kolozsvárott, Lőcsén és Nagyszébenben is kiadták. A kiadásokat feltünteti: BÓNIS 1990. VII–XXXII., különösen XXVI–XXXII.

könyvekből állt. A legnagyobb tételt 72 bekötött abécé, 285 „Historia”, 25 „Sz. Historia” tette ki.²⁵

Ha az Ethey-hagyatékot összehasonlítjuk *Horváth Mihály* (1742–1812) veszprémi református könyvkötő 1787-től 1812-ig vezetett számadáskönyvével, illetve a városi hagyatéki leltárakkal, érzékelhetővé válik az elmozdulás, amely az 1780-as évektől az olvasók körében végbement. A felvilágosodás hatására átalakult az olvasók közönség; nőtt az olvasó nők száma, s változott a könyvek műfaji összetétele. A „kelendős könyvek” mellett megjelentek a magyar nyelvű történelmi, jogi, orvosi, gazdasági szakkönyvek, s egyre többen érdeklődtek a nemzeti irodalom termékei iránt. A kiadványok előállításában részt vállalt az 1788-ban alapított pápai nyomda, mely a következő évben Veszprémbe tette át székhelyét. 1788-tól *Currens* címmel megjelent a megye első nyomtatott lapja, amely a hivatalos tudósításokat tette közzé. A helyi értelmiség már nemcsak olvasóként, hanem íróként is földtűnt. A könyvkötők hamarosan könyvkiadóként is megjelentek a könyvpiacra, ami önmagában is jelzi: új szakasz kezdődött a város művelődéstörténetében.

IRODALOM

- BÓNIS 1990 = BÓNIS György: Hármaskönyv. = Werbőczy István: Tripartitum. A Dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának hármaskönyve. Bp.
- HOGYA 1987 = HOGYA György: Öt nemzedék a könyvkötészet szolgálatában. A Georgiak Veszprém. Veszprém
- HALÁSZ 1977 = HALÁSZ Margit, J.: Adalékok a magyarországi könyvkötőcéhek történetéhez. = III. Magyar Kézművesipari szimpózium, 1976. Veszprém. VEAB, Veszprém, 1977. 118–123.
- HALÁSZ 1979 = HALÁSZ Margit J.: Céhek és manufaktúra kapcsolata és szerepe a könyvterjesztésben. = I. Nemzetközi kézművesipar-történeti szimpózium, 1978. Veszprém. VEAB Értesítő II. Veszprém, 1979. 227–229.
- HUDI 1988 = HUDI József: Veszprémi könyvkereskedők a XVIII–XIX. században. = Horizont 1988. 2. sz. 26–29.
- HUDI 1989 = HUDI József: Írni tudás Veszprém megyében a XIX. század közepén. = A Dunántúl településtörténete. VII. Falvak, várak és puszták a Dunántúlon. (XI–XIX. század). Szerk.: Somfai Balázs. Veszprém, 1989. 457–465.
- HUDI 1990 = HUDI József: Alfabetizáció és írásbeliség a 18–19. században. = Rubicon 1990. 5. sz. 16–17.
- HUDI 1995 = HUDI József: Alfabetizáció és társadalom a XIX. századi Veszprém. = Levéltári Szemle 1995. 4. sz. 38–46.

²⁵ VeML V. 102. c. Ethey István örökségének inventáriuma. Veszprém, 1763.

HUDI 2000= HUDI József: A veszprémi polgárság könyvkultúrája a 18–19. században. = Történelmi Szemle XLI (2000) 1–2. sz. 91–113.

HUDI 2002 = HUDI József: Az írni-olvasni tudás helyzete Veszprém megyében 1797-ben. = Acta Papensia II (2002) 1–2. sz. 161–172.

KAPILLER 1996 = KAPILLER Imre: A zalai kisnemes és a „betű”. = Pannon Tükör 1996. 1. sz. 53–54.

KONCZ 1992 = KONCZ Pál: Könyvkötők a 18–19. századi Veszprém megyében. (Előzetes kutatási jelentés). = Magyar Könyvszemle 1992. 4. sz. 332–347. [Helytörténeti bibliográfiával]

SZABÓ 1986 = SZABÓ György: A Dunántúli Református Egyházkerület pápai Nagykönyvtárának története. = Magyar Könyvszemle 1989. 2–3. sz. 149–172.

SZEGLETI 1978= SZEGLETI Ildikó: Veszprém megye nyomdászata 1860–1820. Köz-művelődési Kiskönyvtár 3. Veszprém

TÓTH 1996 = TÓTH István György: „Mivelhogy magad írást nem tudsz...” Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon. Budapest

FORRÁSOK

1.

Veszprém, 1754. október 6.

Ethey István és Mészáros Anna házassági szerződése

Alább meg irtak praesentium per vigorem²⁶, adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ezen házasságbéli contractualis levelünknek rendiben, hogy Anno, Die, Locove infradatarum,²⁷ itt Veszprémben lakozó Etey István Uram, általunk, ugyan itt lakozó Mészáros Páál Tanácsnéli Uram hajadon leányát, Annát, jövendőbéli hitese társának el jegyezvén: kinekis jelenlétünkben moringolván kövvetkezendő (!) képpen ezeket tudniillik:

Hogy kitől Isten eő Szent Felsége oltalmazza; ha néki halomása²⁸ történének, tehát praevie²⁹ hitese társának javaiból adassanak moringúl kész pénz száz Rhenes forintok³⁰ idest 100. és minden ki gondolható mobiliáknak fele, úgy az háznakis fele, és az egész mesterséghez ahoz tartozandó, most vagy jövendőbenis téjendő mindennemű és ki gondolható szerszámokkal edjütt.

Melynek e' képpen valóságos lételéről adjuk ezen saját kezünk subscriptioja³¹, és szokott pöcsétünk alatt költ, Etey István maga tulajdon

²⁶ jelen levelünk erejével

²⁷ Az alább írt évben, napon és helyen.

²⁸ értsd: halála

²⁹ praevie (latin) = előre (értsd: elsőként)

³⁰ rajnai forintok

³¹ subscriptio (latin) = aláírás

keze kereft vonásával meg erősítettett contractualis levelünket említett Mészáros Anna jövődöbéli securitássára³².

Weszpremy die 6^a. 8^{ber} 1754.

L. S.³³ Etey István m. k. Völegény

En előtttem Pillitz Mátyás L. S.

Ki adó Ember m. k.

En előtttem Pajer Mihály

Ezen dologban kérő m. k.

Coram et per me Michaellem Kapuváry juratu civitatis notarium manu propria.³⁴ L. S.

FORRÁS: *VeML V. Fasc. V. N°. 3. Ethey István és Mészáros Anna házassági szerződése. Veszprém, 1754. október 6.*

2.

Veszprém, 1762. május 2.

Ethey István hagyatékából a fiát és feleségét illető javak összeírása

Inventarium remansorum mobilium Stephani condam Ethei³⁵.

Pro parte orphani Stephani Ethei³⁶.

1° Egész nyomtató alphabetum számol együtt n° 36 darabból álló.

2° Czifrázó, 's mesterséghez való réz és vass n° 48.

3° Staigász n° 2, róta n° 2, pallérozó vass n° 1.

4° Kapócs csinálni való szerszámok n° 11.

5° Varni való horogh n° 4, varás[höz] való stift n° 11.

6° Egy verő keő, egy pőrő, egy favágó kő, egy fósték törővel együtt. Egy compactor³⁷ mecző késs, pallérozó fogh három darab, két mesterséghez való pámo³⁸, egy kiss fűrészecske, négy falcz pámo³⁹, két reszellő, 2 ár, 2 pemzl, 2 gyaluska, egy kapcsanyi való ülő, 5 ord[niraius]⁴⁰ présölő deszka, 4 hasonló deszka in 4°, kisebb in 4° 4, 18 in 8°.

³² securitas (latin) = biztonság

³³ Locus sigilli (latin) = pecsét helye

³⁴ Magyarul: *Előttem és általam, Kapuváry Mihály városi esküdt jegyző, sajátkezüleg.*

³⁵ Magyarul: *Néhaj Ethei István hátrahagyott ingóságainak leltára.*

³⁶ Magyarul: *Ethei István ároája részére.*

³⁷ compactor (latin) = könyvkötő

³⁸ értsd: deszka

³⁹ A könyvtest eresze veréséhez használt speciális deszka. — Koncz Pál veszprémi papírrestaurátor szíves közlése.

⁴⁰ordinarius = rendes, t. i. szokványos méretű

NB: Szabadi compactor Horváth György⁴¹ Urnál vadnak mesterséghez való szerszámok maga recognitioja⁴² szerint, ugy mint 8 prés mecző késsel együtt, egy varró ládo, egy aranyozó ládo.

Pro parte Annae Mészáros condam Etheinae⁴³.

Ethei Istvánnal való szerzeményből találtatott. Fazék no 2⁰, mellyeket Mészáros Pálné Aszonyom vett kezéhez ugy egy szita, egy rosta az háznál pedig pocset alatt marattak két⁴⁴ compactornak való fa téka, egy keskeny barkócza fa asztal, egy kiss fekete olmárium, sátorhozvaló eszköz ponyva nélkül, egy pár székfej lábostul, 6 deszka, 9 darab sátorfa.

Item⁴⁵ könyvek:

2 arany Láncz.

Egy engesztelő áldozat.

3 mennyei tudomány.

2 Kanisius.

Egy rudimenta.

Egy darab Zöld sziom.

Következnek kész és készül[ő] könyvek, exemplárok,⁴⁶ és máss mester-séghez való materiák, kiket Mészáros Anna hogy eözvegységében szerzett, föllül irtt Horváth György Úr recognoscált⁴⁷.

Kiss készületlen vesztibulum n° 15.

Statis könyvecske 10.

Keresztény tudomány 4.

Németh Cathechismus 12.

Papista Gyermeke abece 1.

Kész munka:

6 tuczet abece.

Molnár Gramatica 10.

Kiss Cellarius 16.

Langii colleqium n° 5.

Donatus 1.

Principia 6.

Kegyelem Szövetség 3.

Tolvaj aritmetica 2.

Keresztény tudomány 6.

Mész pekl 5.

⁴¹ Horváth György református könyvkötő a megyeszékhely melletti nemesi községben működött, mivel Veszprémben 1783-ig szünetelt a reformátusok vallásgyakorlata. Szentkirályszabadján ekkoriban grammatikai iskolát tartott fenn az egyházközség.

⁴² recognitio (latin) = elismerés

⁴³ Magyarul: *Néhai Etheiné Mészáros Anna részére.*

⁴⁴ eredetileg: *egy*, áthúzva, *két* föléírva

⁴⁵ szintűgy

⁴⁶ exemplar (latin) = példány

⁴⁷ elismert, tanúsított

- Cathecismus Kicsiny 3.
 Fundamentum 1.
 Kiss Keresztény tudomány 2.
 Missios könyv 1.
 Győződelem trombita 1.
 Duplex clavis 1.
 Kiss Lelki Kincs 4.
 Hoszabb Lelki Kincs 4.
 Halottas Könyv 3.
 Kiss imadságos Könyv CATHOLICA 2.
 Hadi vezér 4.
 Lutheranus Evangelium 5.
 Németh Evangelium 4.
 Egy győződelem trombita.
 2 aritmetica.
 Holtig való barátság 1.
 Officium rakocianum 4.
 Liliom Kert 5.
 Liliom Korona 4.
 Pázmán Péter 2.
 282 historia.
 Rosás kert in 4° n° 4.
 Lelki fegyver in 4° n° 4.
 Egy szelepcsényi.
 Egy Makula nélkül való tükör.
 Illés 5.
 Két Lutheranus Cathecismus.
 Egy darab réz bágyogh.
 Leges sodalitatis 46.
 In cruda:
 Sz. Historia 25.
 Vezér csillag 5.
 Kempis Tamás: Holtig való Barátság 1.
 Kiss vestibulum 6.
 Kegyelem Szövecség 6.
 Gradual 7.
 Gertrudis 1.
 Halottas 4.
 Bujdosás 4.
 Historia 3. Koncz.
 Egy csomóban öszveköttött főstött papiros.
 Itatós papiros 3. Koncz.
 Mappa 2.
 5. Vörös Száttján.

FORRÁS: VeML V. „Külömbféle irományok”. Fasc. V. №. 46. A kezelési feljegyzés szerint 1762. május 2-án készült összeírás az 1763. március 1. városi tanácsülésen mutatta be Horváth János városi jegyző, miután előző nap Mészáros Anna „mindeneket kezéhez vett”.

3.

Veszprém, 1762. május 27.

A Baumeister Xavér Ferenc által megvásárolt ingóságok összeírása.

Anno 1762 Die 27a May: Vet Paumaeszter Uram in Cruta

	Fl	d.
2 Posanyi Grádova	1	30
5 Debrocshy Gradova	3	00
1 Gerdrut. Soproné,	–	15
4 Buidasás Debrocshy	–	40
4 Hallados Debröcsiny	–	40
2 Soltár Nagy Szambadi. Kiss Könvek	1	20
1 Rusás Kert Kisz in quarta	–	70
2 Lelki Fegyver Kiss in quarta	1	40
4 Lelki Kincs Kipekel. Nagy Szambadi.	–	60
4 Magyar Abeces Kömb	–	33 ½
4 Calomista Cramatika	1	13 ½
4 Primcsipi	–	80
	11	42

Daß ich dißes zu[m] meinem Handten Empfang zeuget meines Namens
Unter Schrift
Franz Xaveri Paumäister
Buchbinder Mäister in Weißbrin⁴⁸

[a következő oldalon]	Fl.	d.
Translativus	11	42
4 Officium Rakoczianum	1	90
1 Makula nélkül való tükör	1	35
5 Lutheranus Evangelium ⁴⁹	1	50
	16	17

FORRÁS: VeML V. Fasc. V. №. 46. A Baumeister Xavér Ferenc veszprémi könyvkötő által megvásárolt könyvek összeírása. Veszprém, 1762. május 27.

⁴⁸ Magyarul: Hogy én ezt kezemhez vettem, tanusítja saját nevem aláírása: Paumäister Xavér Ferenc veszprémi könyvkötőmester.

⁴⁹ Eután: 1 Liliom Kert, áthúzva

SUMMARY

JÓZSEF HUDI**The work of a bookbinder in Veszprém, István Ethey (1746-1760)**

Research related to the history of bookbinding in Veszprém County began to prosper during the 1980s. A group of scholars (Konrad von Rabenau, Pál Koncz) took into account the works of bookbinders examining valuable bindings still available.

Another group of scholars (Margit J. Halász, György Hoga, József Hudi, Ildikó Szegleti) dealt with book publishing and booksellers on the basis of books published and archival sources.

Research was focused on the 19–20th centuries, while there were only a few scholars dealing with the 17–18th centuries. Bookbindingeries working on a permanent basis could only be found in two towns of the middle size Veszprém County, Pápa and Veszprém. From the 1740s two or three bookbinders could make a living at the same time in each town. Bookbinders in Pápa used the products of a paper-mill operating between 1729 and 1766.

On the basis of bindings there was only one bookbinder in Veszprém between 1696 and 1740. It was his successor István Ethey, a calvinist master, who settled in the town in 1746 and worked there until his death (1760). He got married twice and after his death his heirs got engaged in litigation. It is evident on the basis of the lawsuit documents and the inventory of estate that the protestant bookbinder and bookseller kept a considerable amount of school books written in Hungarian and Latin, prayerbooks and hymnals and books on the stories of saints' lives in stock. Besides practical readings (student books, dictionaries, legal literature), readers preferred pious literature. His tools were bought by György Horváth who lived in the nearby calvinist village of Szentkirályszabadja. He might have been related to Mihály Horváth (1742–1812) who settled in Veszprém in 1787 and worked at the county seat until his death. Town inventories and his inventory of estate show how the taste of readers changed during a few decades due to the impact of enlightenment and the national movement. The number of female readers began to grow from the 1780s, legal, medical and economic books were published and more and more people showed interest in national literature. The printing house of Pápa from 1788 and that of Veszprém from 1789 took part in producing the publications. Soon bookbinders showed up on the bookmarket as publishers.